

До спеціалізованої вченої ради
ДФ 35.051.136
Львівського національного університету
імені Івана Франка
м. Львів, вул. Університетська, 1

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертацію Євчук Уляни Юріївни

«Історична пам'ять у польському романі кінця ХХ – початку ХХІ століть»,

подану до захисту на здобуття ступеня доктора філософії

в галузі знань 03 Гуманітарні науки

зі спеціальності 035 Філологія

Дисертація Уляни Юріївни Євчук «Історична пам'ять у польському романі кінця ХХ – початку ХХІ століть» – це цілісна, самобутня та добре продумана робота, у якій авторка чітко сформулювала дослідницьку проблему та запропонувала власну теоретичну пропозицію. Імпонує вибір матеріалу та методології роботи. Важливість вивчення історичної пам'яті як соціокультурного феномена – це беззаперечний факт у сучасній гуманітаристиці. Адже через концепт пам'яті ми не просто можемо переосмислювати минуле, але й працювати з травмами минулого задля уможливлення майбутнього. Уляна Євчук зосереджується на дослідженні польського досвіду осмислення історичної пам'яті, зокрема засобами літератури. Об'єктом дослідження стали романи польських авторів, написані на межі ХХ-ХХІ століть («Сонька» («Sońka») Ігнація Карповича, «Дім з вітражем» («Dom z witrażem») Жанни Слоньовської, «Секретик» («Niebko») Бригіди Хельбіг, «Родинна сторія страху» («Rodzinna historia lęku») Агати Тушинської, «Фальшувальники перцю. Родинна історія» («Fałszerze pieprzu. Historia rodzinna») Моніки Шнайдерман, «Галіція» («Galicyjskość») Лукаша Сатурчака, «Піщана гора» («Piaskowa góra») Йоанни Батор, «Красуня доктора Йозефа» («Ślicznotka doktora Josefa») Зити Рудзької).

У першому розділі авторка детально представила основні концепції індивідуальної та колективної історичної пам'яті, запропоновані Морісом Альббаксом, Яном та Аляйдою Ассман, П'єром Нора, Полем Рикером, Біргіт Нойман, Астрід Ерль, Франкліном Анкерсмітом тощо. Дисертантка наголошує, що важливим аспектом дослідження історичної пам'яті є її роль як суттєвого фактора конструювання ідентичності. Отож Уляна Юріївна детально зупиняється на аналізі проблеми

трансформації історичної пам'яті поляків після 1989 року, її неоднозначності, міфах східних кресів, переоцінці минулого та формуванні нового соціокультурного дискурсу. Окрім цього потенціал дисертації підсилено опрацюванням проблеми міжпоколінневих зв'язків, травматичного досвіду, постпам'яті та трансмісії. Власне останню У. Євчук трактує як своєрідний механізм передачі травми шляхом її винесення за межі особистого досвіду, який може відбуватися через генераційну рецепцію (розповіді нащадкам) чи суспільну трансляцію (наприклад, літературні твори про трагічне минуле спільноти чи інші медіуми пам'яті).

У підрозділі, присвяченому вивченню ролі літератури в дослідженнях пам'яті, цікавим є дослідницький підхід щодо дуального трактування літератури у її взаємозв'язку з пам'яттю: література, що має пам'ять, та література, що є об'єктом пам'яті.

Другий розділ дисертаційної роботи оприявнює проблему трансформації парадигми історичної пам'яті у творах сучасних польських прозаїків. Дослідниця детально аналізує нові підходи рецепції історичних подій у сучасному польському романі, головно зупиняючись на опрацюванні раніше табуйованих тем, що пов'язані з травматичним досвідом минулого та генераційними травмами. Дисертантка наголошує, що художні твори про травматичне минуле виконують низку функцій. Передусім це збереження так званих малих наративів, своїх версій великої історії, показаних крізь призму особистого чи родинного проживання й переживання певних подій. Водночас вагомою є функція особистої та колективної терапії: автор, пишучи твір, рефлексує власний чи відомий йому травматичний досвід, звільняється від тягара замовчуваності й табування певних тем. Натомість читач, сприймаючи художнє оприявлення певної травми, здатен реагувати на це, упізнавати себе, говорити про це на суспільному рівні, створюючи умови для комеморації тих чи інших подій. Третім способом взаємодії травматичної пам'яті є власне здатність транслювати пам'ять про непросте минуле іншим поколінням, а отже, творити постпам'ять і створювати умови для трансмісії травматичного досвіду.

Окремої уваги заслуговує підрозділ, присвячений вивченню гендерного виміру насильства тоталітарного режиму в польській літературі. Авторка ставить дослідницькі питання про переосмислення гендерних аспектів війни, подолання за давнених комплексів та проговорення травм жінок-жертв і свідків злочинів.

У фінальному розділі дисертації Уляна Євчук сфокусовує увагу безпосередньо на аналізі восьми романів, написаних польськими авторами на межі ХХ-ХХІ ст. Дослідниця, використовуючи метод *close reading*, вдається до детального аналізу

індивідуальної пам'яті, проблеми національної ідентичності, її втрати та віднайдення. Пам'ять поколінь, травматичний досвід минулого, вимушене мовчання – саме це є предметом аналізу Уляни Євчук у третьому розділі. Варто зазначити, що в цьому контексті дисертантка апелює до родинних історій, адже такі твори акцентують на важливості приватних розповідей, замовчаних правд, голосів жертв, нешаблонних візій тих чи інших подій. Історичне тло як незрима присутність у родинних історіях допомагає оприятити травматичний досвід героїв та функціонування пам'яті. Показ історичної дійсності крізь оптику сімейних розповідей увиразнює самі події, їхній вплив на життя героїв, їхні вчинки й самоідентифікацію, сприяє розумінню контексту постійного «травматичного кола».

Запропонована до розгляду дисертація виглядає цілісною та добре продуманою, а також спонукає до певних питань. Зокрема, хотілося б зрозуміти, чи в сучасному польському романі історична пам'ять та постпам'ять функціонують виключно як ресурс формування ідентичності, чи також можуть мати деконструктивний вплив? У цьому контексті зацікавило також питання генераційного підходу та поняття «генераційної травми», що передається від одного покоління іншому та чекає на визнання та ословлення. Адже свідчення очевидців, які пережили травматичну подію, є одним із засадничих компонентів пам'яті поколінь. Це пов'язано з тим, що отриманий травматичний досвід певним чином деформує самоусвідомлення людини та власну ідентичність і безпосередньо впливає не лише на уявлення про минуле, а й видозмінює проєкцію пам'яті та її вплив на майбутнє. Чи можна вважати, що такий підхід є обов'язковим та універсальним для сучасного польського роману, де актуалізується проблема історичної пам'яті?

Ці питання є радше для роздумів та стимулюватимуть авторку продовжувати своє дослідження на наступному етапі її наукового життя. Назагал Уляна Євчук продемонструвала добре знання дослідницького контексту. Вона звертається до найновіших праць, присвячених проблемі історичної пам'яті, вдало вибудовує власне дослідження, чітко та послідовно формулює думки. Висновки роботи аргументовані. Перелік публікацій засвідчує, що робота пройшла предметне обговорення в академічному середовищі, а викладені в ній положення відповідають вимогам академічної добросовісності.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Уляни Юрїївни Євчук «Історична пам'ять у польському романі кінця ХХ – початку ХХІ століть» є актуальним самостійним дослідженням, що

містить наукову новизну, відповідає «Вимогам до оформлення дисертації», що затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40, «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», що затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (з наступними змінами), та «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», що затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261, а отже, здобувачка Євчук Уляна Юрївна заслуговує на присвоєння їй ступеня доктора філософії з галузі знань 03 «Гуманітарні науки» за спеціальністю 035 «Філологія».

Офіційний рецензент:

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії літератури та
порівняльного літературознавства
Львівського національного університету
університету ім. Івана Франка

Уляна ФЕДОРІВ